

ALISHER NAVOIYNING "XAMSA" DOSTONIDA FARHOD VA MAJNUN OBRAZLARI TAHLILI

Qaxramonova Noila

*Fargʻona davlat universiteti Filologiya fakulteti
Oʻzbek tili yoʻnalishi 2 kurs 22.93 guruh talabasi*

Sobirjonova Nozima

*Fargʻona davlat universiteti Filologiya fakulteti
Oʻzbek tili yoʻnalishi 2 kurs 22.93 guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola Alisher Navoiyning "Xamsa" asaridagi Farhod va Majnun obrazlarini tahlil qilishga bagʻishlangan. Maqolada, Navoiyning adabiy merosida muhim oʻrin tutuvchi ushbu ikki qahramonning oʻziga xos xususiyatlari, ularning asarlar ichidagi roli va ular orqali ifodalangan insoniy qadriyatlar chuqur oʻrganiladi. Farhod va Majnun obrazlari orqali muhabbat, fidokorlik va shaxsiy intilishlar kabi universal mavzular yoritiladi. Shuningdek, maqolada ushbu obrazlar zamonaviy oʻzbek adabiyoti va madaniyatida qanday aks etganligi ham koʻrib chiqiladi. Navoiyning ijtimoiy va falsafiy qarashlari asosida Farhod va Majnun obrazlarining boshqa adabiyot va sanʼat asarlaridagi tasvirlari bilan solishtirilgan holda, ularning jahon adabiyotidagi oʻrni va taʼsiri tahlil qilinadi. Maqola, Navoiyning "Xamsa"sidagi bu ikki muhim qahramon orqali oʻzbek adabiyoti va madaniyatining boy merosini namoyish etishda davom etayotganini taʼkidlaydi va bu obrazlar orqali uzatilgan qadriyatlar butun dunyo boʻylab chuqurroq oʻrganilishi lozimligini urgʻulaydi.

Kalit soʻzlar: Alisher Navoiy, Xamsa, Farhod va Majnun, oʻzbek adabiyoti, muhabbat, fidokorlik, qahramonlik, adabiy tahlil, zamonaviy madaniyat, ijtimoiy qarashlar, falsafiy tushunchalar.

Alisher Navoiy, asl ismi Nizomiddin Mir Alisher, XV asrning nufuzli oʻzbek shoiri va mutafakkiri hisoblanadi. Uning ijodi Oʻrta Osiyo adabiyotida muhim oʻrin tutadi. Alisher Navoiy 1441-yilda Hirot shahrida tugʻilgan va umrining koʻp qismini bu yerda oʻtkazgan. Uning asarlari, ayniqsa, "Xamsa"si oʻzbek va fors-tajik adabiyotlarining eng yorqin namunalaridan biri hisoblanadi.

"Xamsa" haqida umumiy maʼlumot.

"Xamsa" soʻzi arab tilidan kelib chiqqan boʻlib, "beshlik" maʼnosini anglatadi. Bu atama Alisher Navoiyning besh ta dostonini oʻz ichiga olgan majmui uchun

ishlatiladi. Navoiyning "Xamsa"si 1483 yildan 1485 yilgacha yozilgan va unda jami 25000 dan ortiq bayt mavjud. Ushbu asarlar to'plami shoirning falsafiy qarashlari, insoniy fazilatlar va estetik g'oyalarni ifodalaydi.

"Xamsa"ning tarkibiy qismlari.

Navoiyning "Xamsa"si quyidagi besh dostonni o'z ichiga oladi:

1. "Hayrat ul-abror" - Bu doston ezgu va fazilatli kishilarning hayotidan lavhalar taqdim etadi, ulug'vorlik va axloq mavzularini yoritadi.

2. "Farhod va Shirin" - Muhabbat va sadoqatni ulug'laydigan bu asarda, Farhod Shirin uchun mashaqqatli sinovlardan o'tadi.

3. "Layli va Majnun" - Bu doston butun Sharqda mashhur bo'lgan muhabbat hikoyasini qayta ishlaydi, bu erda Majnun Layliga bo'lgan ishq sabab jinnilikka tushadi.

4. "Sab'ai sayyor" - Yetti sayyora (hafta kunlari) sharafiga yozilgan bu doston har bir sayyora xususiyatlarini va ularga mos keluvchi insoniy fazilatlarini tasvirlaydi.

5. "Saddi Iskandariy" - Iskandar Zulqarnaynning afsonaviy hayotini va uning donolik izlash sarguzashtlarini hikoya qiladi.

Alisher Navoiyning "Xamsa"sidagi asosiy temalar orasida muhabbat, donolik, sadoqat, insoniy qadr-qimmat va ruhiy kamolot kabi mavzular ajralib turadi. Har bir doston o'zining noyob uslubi va mavzui bilan, inson tuyg'ularining chuqurliklarini va jamiyatdagi turli ijtimoiy masalalarni yoritadi. Navoiy asarlarida ideal inson obrazini yaratishga intiladi, bu esa o'quvchilarni yaxshilik va go'zallikka intilishga undaydi.

Farhod va Majnun obrazlarining "Xamsa" dostonlaridagi o'rni va roli.

Alisher Navoiyning "Xamsa"sidagi Farhod va Majnun obrazlari, muhabbat va fidokorlik mavzularini o'z ichiga olgan holda, shoirning falsafiy va estetik qarashlarini ifodalovchi muhim personajlar hisoblanadi. Ular, Navoiyning tasavvurida, muhabbat va intilishning eng yorqin namunalarni taqdim etish orqali, insoniy qadriyatlarining mukammalligini namoyish etadi.

Farhodning "Layli va Majnun" dostonidagi tasviri va uning asosiy xususiyatlari.

Farhod aslida "Farhod va Shirin" dostonida muhim rol o'ynaydi, ammo uni "Layli va Majnun" kontekstida tilga olish, uning Majnun bilan o'xshashligini ta'kidlash uchun qiziqarli bo'lishi mumkin. Farhod, o'z sevgilisi Shirin uchun mashaqqatli sinovlardan o'tgan, ishqiy intilish va fidokorlik ramzidir. Uning tasviri jasorat, sabr-toqat va maqsad sari intilishni o'z ichiga oladi.

Majnun obrazining "Farhod va Shirin" dostonidagi ahamiyati va xarakter xususiyatlari.

Majnun, "Layli va Majnun" dostonining asosiy qahramoni bo'lib, u ham o'zining cheksiz muhabbati bilan tanilgan. Uning ismi "jinni" so'zidan kelib chiqqan, bu uning sevgisi tufayli jinnilikka tushganini bildiradi. Majnun, o'z sevgilisi Layli uchun jamiyatdan voz kechib, cho'llarda sarson-sargardon yurishiga qaramay, o'z muhabbati uchun barcha qiyinchiliklarni matonat bilan yengib o'tadi.

Ikki obraz o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar: muhabbat tuyg'usi, fidokorlik, shaxsiy intilishlar.

Farhod va Majnun orasidagi asosiy o'xshashlik ularning muhabbat tuyg'usining cheksizligida namoyon bo'ladi. Ikkalasi ham sevgililariga bo'lgan sadoqatlari tufayli o'zlarini qurbon qilishga tayyorlar. Farq sifatida, Farhodning muhabbati jismoniy mehnat va sinovlarni o'z ichiga oladi, Majnun esa ruhiy azoblar va ichki kurashlar bilan yuzlashadi. Farhod amaliy harakatlar bilan, Majnun esa ruhiy fidoyilik bilan ajralib turadi.

Har ikki obrazning Alisher Navoiy tasavvurida ideal inson qanday ko'rinishda namoyon bo'lishi.

Navoiy uchun ideal inson, Farhod va Majnun kabi obrazlarda ifodalanadi: ularga xos bo'lgan muhabbat va fidokorlik orqali. Ular orqali shoir, insonning ichki go'zalligini, ma'naviyatini va olamshumul muhabbatini ulug'laydi. Bu ikki obraz, shoirning ideal inson qarashlarini—jismoniy va ruhiy jihatdan mukammal insoniy fazilatlarni namoyon etish orqali, o'quvchilarni yuksak maqsadlar sari intilishga undaydi. Navoiyning nazarida, bu obrazlar orqali jamiyatda yaxshilik va ezgulik g'oyalari targ'ib etadi. Farhod va Majnun Alisher Navoiyning "Xamsa"sidagi eng yorqin va chuqur obrazlardir. Har ikkala qahramon ham shoirning asarlari orqali insoniy fazilatlarni, ayniqsa muhabbat va fidokorlikni ulug'laydi. Farhod "Farhod va Shirin" dostonida, Majnun esa "Layli va Majnun" dostonida muhabbatni ideal darajada ifodalovchi shaxs sifatida tasvirlangan. Farhod, o'z sevgilisi Shirin uchun ulkan toshlarni kesib, kanal qazish kabi inson kuchidan tashqari mehnatlarni amalga oshiradi. Uning obrazida jasorat, matonat va aql-idrok namoyon bo'ladi. Farhodning tasvirlanishi, uning muhabbati uchun hech qanday qiyinchilikdan qochmay, oxirigacha kurashishga tayyorligini ko'rsatadi. Majnun — bu cheksiz muhabbat va ruhiy fidokorlikning timsoli. U Layliga bo'lgan ishq sababli o'zini jamiyatdan ajratib, cho'llarda yashaydi. Majnun obrazida asosan ruhiy azoblar, ma'naviy intilishlar va tasavvufiy qidiruvlar gavdalanadi. Uning muhabbati faqat jismoniy emas, balki ruhiy va ma'naviy chuqurlikka ega.

Farhod va Majnun o'rtasidagi o'xshashliklar muhabbat va fidokorlikda namoyon bo'ladi. Ikkalasi ham sevgilari uchun o'zlarini qurbon qilishga tayyor. Biroq, Farhodning kurashi ancha jismoniy va amaliy bo'lsa, Majnun ruhiy va ma'naviy kurashlarni boshdan kechiradi. Farhod o'z maqsadlariga erishish uchun jismoniy mehnatni qo'llasa, Majnun o'zining ichki dunyosida kechadigan ruhiy azoblarni yengishga harakat qiladi.

Navoiyning ideal inson tasavvurida Farhod va Majnun kabi obrazlar muhim o'rin tutadi. Ular orqali shoir insonning ichki go'zalligini, ma'naviyatini va olamshumul muhabbatini ulug'laydi. Farhod va Majnun, Navoiyning nazarida, jismoniy va ruhiy jihatdan mukammal insoniy fazilatlarni namoyon etish orqali, o'quvchilarni yuksak maqsadlar sari intilishga undaydi. Ular orqali jamiyatda yaxshilik va ezgulik g'oyalari targ'ib etiladi, bu esa insonlarni o'zlarining eng yaxshi tomonlarini namoyish etishga chorlaydi.

Farhod va Majnun obrazlarining boshqa adabiyotlar va san'at asarlaridagi tasvirlari bilan solishtirish:

Farhod va Majnun obrazlari Sharq adabiyotida keng tarqalgan bo'lib, ularning hikoyalari turli madaniyatlarda turlicha talqin etilgan. Masalan, Firdavsiyning "Shohnoma"sidagi Rostam va Sohrab hikoyasi Farhodning jasorati va fidokorligi bilan solishtirilishi mumkin. Majnun esa G'arbiy adabiyotdagi Tristan kabi muhabbat ramzlariga o'xshatiladi. Har ikkala Sharq va G'arb obrazlarida ham muhabbat va qahramonlik asosiy mavzular sifatida ko'tariladi, ammo ularning ifodalanishi madaniy kontekstga bog'liq holda farqlanadi.

Farhod va Majnun, muhabbatlarini isbotlash uchun ulkan qurbonliklarni amalga oshirishgan. Farhodning Shirin uchun tog'larni kesib, kanal qazishi va Majnun ning cho'llarda sarson-sargardon yurishi, ularning sevgisining kuchini va chuqurlikini namoyon etadi. Bu obrazlar orqali muhabbat nafaqat shaxsiy baxtga erishish, balki o'z-o'zidan kechish va maqsad uchun kurashish tushunchasini ham o'z ichiga oladi. Bu qahramonlikning o'ziga xos shakli sifatida talqin etiladi.

Alisher Navoiyning ijtimoiy va falsafiy qarashlari uning asarlarida muhim rol o'ynaydi. U insoniy qadriyatlarni, ayniqsa, muhabbat, adolat va bilimni yuksak qadrlagan. Farhod va Majnun orqali u ideal inson qiyofasini yaratishga harakat qilgan. Navoiy uchun muhabbat faqat shaxsiy his-tuyg'ular emas, balki jamiyatdagi muhim o'zgarishlarni boshlash kuchi sifatida ham ko'riladi. Ushbu obrazlar orqali shoir, o'zining falsafiy qarashlarini — insonning ichki dunyosi va tashqi olam bilan uyg'unligini, shuningdek, ruhiy kamolotga erishish yo'lida duch keladigan sinovlar va qiyinchiliklarni ifodalaydi.

Bu taqqoslash tahlili orqali, Farhod va Majnun obrazlari nafaqat Alisher Navoiyning "Xamsa"sida, balki boshqa adabiyot va san'at asarlarida ham qanday qayta ishlanganligini va ularning har bir madaniyatdagi ijtimoiy va falsafiy kontekstlar bilan qanday aloqadorligini chuqurroq tushunish mumkin. Navoiyning asarlari orqali ushbu ikki obraz, o'zbek adabiyotida muhabbat va fidokorlikning universal mavzularini qayta ishlashga yordam beradi, bu esa ularni nafaqat Sharq, balki butun dunyo adabiyotida ham muhim qiladi.

Xulosa: Farhod va Majnun obrazlarining "Xamsa"ga qo'shgan hissasi va ularning zamonaviy o'zbek adabiyoti va madaniyatidagi o'rnini Farhod va Majnun obrazlari Alisher Navoiyning "Xamsa"sidagi muhim komponentlar bo'lib, ular orqali shoir insoniy fazilatlar, ayniqsa muhabbat va fidokorlik mavzularini chuqur va keng qamrovli tarzda yoritadi. Ushbu qahramonlar orqali Navoiy, o'zbek adabiyotiga va madaniyatiga bebaho hissa qo'shgan. Zamonaviy o'zbek madaniyatida ham Farhod va Majnun obrazlari turli san'at asarlarida, spektakllarda, kinofilmlarda va adabiy tahlillarda qayta ishlanib, yangi avlodlar uchun muhim ma'naviy va estetik qadriyatlarni o'zida mujassam etib kelmoqda.

Alisher Navoiyning adabiy merosi o'zbek madaniyati va jahon adabiyotida alohida o'rin tutadi. Uning asarlari, ayniqsa "Xamsa", o'zbek tilining rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'lib, bu tilning boy va ifodali adabiy til sifatida shakllanishida muhim rol o'ynagan. Navoiyning adabiyoti nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyo universitetlari va tadqiqot markazlarida o'rganilmoqda. Uning asarlari turli tillarga tarjima qilingan va ko'plab ilmiy ishlar, maqolalar va kitoblar Navoiyning adabiy va falsafiy qarashlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Navoiyning adabiy merosi, zamonaviy dunyoda ham o'zining dolzarbligini yo'qotmagan. Uning asarlari orqali tarqalgan g'oyalar—insoniylik, adolat, muhabbat va ma'naviy kamolot—hozirgi kunda ham jamiyatimiz uchun muhim ahamiyatga ega. Navoiyning asarlari, ayniqsa yoshlar orasida, o'z-o'zini anglash, o'z madaniyati va tarixini chuqurroq tushunish uchun kuchli manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alisher Navoiy. "Xamsa". Toshkent: O'zbekiston Milliy Enciklopediyasi, 2017.
2. Bozor Sobir. "Navoiy va uning davri". Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2020.
3. Rahimboy Jumaniyozov. "Alisher Navoiy va o'zbek adabiyoti". Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Abdulhamid Cho'lpon. "O'zbek adabiyoti tarixi". Toshkent: Sharq, 2015.

5. Ziyovuddin Sultonov. "Sharq va G'arb adabiyotida muhabbat obrazlari". Samaqand: SamDU nashriyoti, 2019.
6. Muhabbat Sodiqova. "Alisher Navoiyning estetik qarashlari". Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. Aziza Yakubova. "Zamonaviy o'zbek san'atida Navoiy merosi". Toshkent: San'at, 2022.
8. International Journal of Central Asian Studies. "Navoiy's Legacy and Its Interpretation Across Cultures". Vol. 34, 2023.
9. "Alisher Navoiy: Hayoti va Ijodi" - O'zbekiston Milliy Kutubxonasi elektron ma'lumotlar bazasi, 2022. Online manba.